

УДК 339.165

О. В. Краснікова
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри морського права
Національного університету «Одеська морська академія»

М. С. Самкова
магістр факультету морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВИЛ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ (ПРАВИЛА ІНКОТЕРМС) НА СУЧАСНУ ПРАКТИКУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ

Як ми знаємо, вступ сторін комерційного права у приватно-правові відносини здійснюється шляхом укладання між ними договору, контракту чи певної угоди. Характерним є те, що міжнародна торгова угода вимагає не тільки договору купівлі-продажу, а й цілого ряду додаткових договорів: перевезення, страхування, експедирування і т.д.

Із залученням сторін на реалізацію договору купівлі-продажу підвищується і складність здійснення міжнародних торгових операцій, і, як наслідок, ймовірність виникнення непорозуміння та спорів щодо розподілу витрат та ризиків в разі неналежного укладання договорів купівлі-продажу.

У випадку, коли сторони знаходяться на території однієї держави і підпорядковуються одному правопорядку, врегулювання можливих проблем буде здійснюватися набагато простіше, аніж у випадку, коли сторони підкоряються різним правовим системам. У такій ситуації серйозний комплекс проблем породжує незнання і різне розуміння комерційної термінології сторонами, коли кожна зі сторін, окрім національного законодавства, має і певний словник юридичних термінів, який склався із практики у своїй країні відповідно до свого національного законодавства.

Така ситуація досить негативно впливає на розвиток міжнародної торгівлі, створюючи різні труднощі контрагентам на шляху складання і тлумачення умов договору і породжуваних з нього обов'язків.

Досить широке коло як вітчизняних, так і зарубіжних учених проводило аналіз трактувань та практики використання правил Інкотермс під час здійснення зовнішньоекономічних операцій, як-то: Дикало Д.Л., Дубініна А.А., Зельніченко О.І., Кулешов С.Г., Кушнарєнко Н.М., Сорокіна С.В., Слободяник М.С. та інші. Але вплив правил на практику перевезення вантажів ще не досліджувався.

На міжнародному рівні був прийнятий документ, роль якого важко переоцінити. Це Міжнародні правила інтерпретації комерційних

термінів, відомі як Інкотермс, головною метою яких є уніфікація міжнародних правил з тлумачення найбільш широко використовуваних термінів в області зовнішньої торгівлі.

Інкотермс присвячені регулюванню саме тих положень, які є значимі для договору купівлі-продажу товарів, такі як: розподіл обов'язків продавця і покупця по доставці товару, встановлення моменту переходу на покупця ризиків випадків випадкової гибелі чи пошкодження товару, розподіл витрат та інше. Дані умови об'єднуються спільним поняттям «базисні умови» або «базисні умови поставки». Вони називаються так тому, що створюють базис ціни в залежності від того, включаються витрати по доставці або інші в ціну товару чи ні.

Ідея, вперше розроблена Міжнародною торговою палатою (далі – МТП) в 1921 році і втілена в життя з виходом в 1936 році правил Інкотермс, поклала початок довгої історії цих правил, яка продовжується і сьогодні з виходом правил ІНКОТЕРМС-2010, що вступили в силу у всьому світі з 1 січня 2011 року.

З 1936 р. Правила Інкотермс періодично переглядалися для того, щоб відповідати змінам, які відбуваються у світовій торгівлі і для того, щоб відображати сучасну практику здійснення компаніями угод міжнародної купівлі-продажу товарів. Поправки і зміни до правил Інкотермс були зроблені у 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000 і 2010 роках. Як бачимо, спостерігається тенденція у перегляді правил кожні десять років, однак це не є закономірністю, як прийнято вважати. Починаючи з 1936 р., правила періодично переглядалися для того, щоб відповідати змінам, які відбувалися в міжнародній торгівлі, і відображати сучасну практику здійснення угод купівлі-продажу. Загальна думка, що правила Інкотермс є нічим іншим, як стандартними умовами контракту, котрі можуть бути переглянуті в будь-який час, є помилковою. Основна мета правил Інкотермс – відображення міжнародної комерційної практики, однак перегляд правил Інкотермс за будь-якої потреби може поставити

під загрозу їх цінність. Таким чином, внесення змін до правил Інкотермс повинне пов'язуватися із серйозними змінами у міжнародній комерційній практиці [7, с. 14].

Правила Інкотермс стали грати важливу роль у механізмі здійснення торгівлі. Їх почали включати в договори купівлі-продажу товарів у всьому світі, тому що вони встановлюють правила та інструкції в сфері міжнародної торгівлі для імпортерів, експортерів, юристів, перевізників і страховиків та мають досить велике практичне значення [2, с. 59].

Застосування Інкотермс можливе шляхом прямого відсилання на конкретний базис поставки в договорі купівлі-продажу. Варто відмітити, що сторони можуть застосовувати будь-яку редакцію Інкотермс, але обов'язково необхідно вказати це в договорі. МТП відмічає, що кожен термін має відповідати товару, способу його транспортування й іншим обов'язкам сторін.

Кожен базовий термін повинен бути максимально прив'язаний до конкретного географічного пункту чи порту. Тільки в такому випадку вибраний термін Інкотермс працюватиме. Проте сторонам варто враховувати, що на тлумачення їх договору можуть впливати звичаї портів чи будь-яких інших пунктів.

Ще однією характерною особливістю Інкотермс є використання загальноприйнятого юридико-технічного прийому формулювання тільки обов'язків продавця і покупця, а не їхніх прав, оскільки конкретний обов'язок однієї сторони практично дзеркально кореспондує права іншої сторони.

Отже, розглянемо ці Правила детальніше, а також основні особливості останньої редакції 2010 р.

У новому документі міститься 11 базисних термінів поставки, замість 13-ти, як це було в редакції 2000 р. Замість 4-х термінів редакції 2000 р. DAF, DES, DEQ, DDU було введено два нових – DAT і DAP.

Змінена сама класифікація термінів. В редакції 2000 р. всі базиси поставки були поділені на 4 групи: група E «Відвантаження» (EXW), група F «Основне перевезення продавцем не оплачене» (FCA, FAS, FOB), група C «Основне перевезення оплачене продавцем» (CFR, CIF, CPT, CIP) і група D «Прибуття» (DAF, DES, DEQ, DDU, DDP). В новій редакції Інкотермс було змінено формальний поділ на групи і, таким чином, усі базиси поставки поділені на дві групи: «Правила для будь-якого виду транспорту» та «Правила для морського та внутрішнього водного транспорту». Правила для будь-якого виду транспорту можуть застосовуватися для автомобільного, залізничного, повітряного, а також при змішаних мультимодальних перевезеннях, причому у складі останніх можуть бути присутні як окремі ділянки

переміщення товарів морські або внутрішні водні шляхи. Натомість морські та внутрішні водні шляхи передбачають, що поставка товарів здійснюватиметься по схемі «порт-порт» незалежно від того, які порти – морські чи внутрішні водні – матимуть місце [9, с. 63].

Ще одним важливим нововведенням Інкотермс 2010 є можливість застосування термінів не тільки в міжнародній, а і в національній торгівлі. На думку МТП, такий крок став результатом створення міждержавних торгових союзів й економічних об'єднань, таких, як ЄС, а також широке використання у внутрішній торгівлі США саме правил Інкотермс замість Єдиного торгового кодексу США.

Також у новій редакції закріплено можливість застосування електронних комунікацій. За домовленістю сторін необхідні документи можуть бути замінені електронними повідомленнями (EDI messages). У минулих редакціях були визначені лише конкретні документи, які можуть бути замінені [7, с. 35].

У нових термінах передбачений обов'язок продавця страхувати товар від транспортних ризиків (CIF і CIP). Відповідно до процедур страхування необхідно застосовувати нові, переглянуті правила Інституту Лондонських страховиків (The Institute Cargo Clauses).

Інкотермс 2010 конкретизували розподіл витрат між продавцем і покупцем, пов'язаних із вивантаженням і обробленням товару на термінах, в портах чи на станціях. Це було зроблено для того, аби уникнути подвійної оплати покупцем однієї і тієї ж послуги, адже на практиці досить часто бувають ситуації, коли фрахт оплачується продавцем, але по суті він оплачується покупцем, оскільки продавець частіше всього включає ці витрати в ціну товару. Разом із тим витрати по перевезенню можуть включати витрати на оброблення чи переміщення товару в порту чи на терміналі, перевізник чи оператор можуть перенести ці витрати знову ж таки на отримувача товару, тобто покупця. Інкотермс 2010 вдалося уникнути цього шляхом чіткого розподілу таких витрат, а також уточнити питання перепродажу товару під час перевезення.

Широке використання правил Інкотермс у всьому світі під час укладання договорів міжнародної купівлі-продажу товарів пояснюється рядом причин: по-перше, це – величезний авторитет МТП, під егідою якої були розроблені Інкотермс; по-друге, актуальність правил. Періодичне оновлення правил Інкотермс, враховуючи розвиток міжнародної торгівлі, науково-технічного прогресу, зміни у способах транспортування товару. Далі, Інкотермс дозволяють максимально спростити формулювання договору, уникнути зайвих нагромаджень у розподілі

взаємних прав і обов'язків сторін, дозволяє їм чітко визначити обсяг прийнятих на себе зобов'язань. Наступне – Інкотермс дозволяють уникнути сторонам суперечок і різних тлумачень того чи іншого терміну, умов договору відповідно до міжнародної практики. Та останнє: правила Інкотермс отримали широке визнання зі сторони ділових кругів більшості країн.

Незважаючи на таку довгу історію існування і вдосконалення, питання правової природи Інкотермс до сьогоднішнього дня залишається відкритим і дискусійним, як в Україні, так і у всьому світі [3, с. 94].

Основна більшість розглядає Інкотермс як збірник торгових звичаїв, хоча насправді це не є правильним. Коректніше розглядати Інкотермс як доказ існування самої звичаєвої норми.

Як ми знаємо, виникнення ділових або, в нашому випадку, торгових звичаїв, відбувається в результаті багаторазового, систематичного і однакового використання на практиці, на основі якого і формується норма, що й поширюється на більш широке коло сторін.

У міжнародній практиці та науково-правовій доктрині міжнародний звичай – це стійке правило поведінки держав, що склалося у практиці, й за яким держави визнають юридичну силу.

Відповідно до ст. 9 Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. зазначається, що «<...> сторони зв'язані будь-яким звичаєм, щодо якого вони домовилися та практикою, яку вони встановили в своїх відносинах. За відсутності інших домовленостей вважається, що сторони мали на увазі застосування їх до договору чи до його укладення звичаю, про який вони знали чи мали знати, і який в міжнародній торгівлі широко відомий і постійно додержується сторонами в договорах такого роду й відповідній галузі торгівлі» [1].

Звідси випливає, що навіть у випадках, коли сторони не посилалися на положення Інкотермс, суд має право застосувати до договору дані правила, розглядаючи їх як один із доказів існування торгового звичаю. Такі приклади досить часто зустрічаються у практиці міжнародних комерційних арбітражів, тому надзвичайно важливо розуміти правову природу Інкотермс, яка не може зводитись лише до збірника норм, яка застосовується виключно після посилання на нього в договорі як на його умови.

Інкотермс не являється міжнародним договором і не потребує будь-якого формального закріплення в національному законодавстві й, відповідно, кожна держава самостійно визначає правовий статус Інкотермс. На сьогоднішній день на міжнародному рівні відсутній єдиний загальновизнаний підхід до визначення місця правил Інкотермс у системі правових актів, що частково

пояснюється різними правовими системами і нерівномірним розвитком міжнародної торгівлі.

Наприклад, такі країни, як Австрія, Франція, Німеччина трактують Інкотермс як правовий звичай, котрий застосовується, якщо сторони не оговорять інше, в правовій системі Польщі Інкотермс розглядається як торговий звичай, а в Іспанії, Іраці й, зокрема, в Україні – правилам Інкотермс була надана сила закону [8, с. 169].

В Україні історія застосування Правил Інкотермс була досить складною і розпочалася у 1994 р. із прийняттям Указу Президента України № 567/94 «Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів», за яким передбачалась можливість застосування даних правил у зовнішньоекономічній діяльності [4, с. 252]. Указом було встановлено, що під час укладення будь-яких договорів, у тому числі зовнішньоекономічних, предметом яких є товари, суб'єкти підприємницької діяльності повинні застосовувати Правила Інкотермс у редакції 1990 р.

Проте даний Указ породжував чималу кількість проблем: правила друкувалися в офіційному виданні «Урядовий кур'єр», ігноруючи авторські права МТП. Україна була єдиною країною світу, яка відкрито публікувала й тиражувала зазначені правила. У зв'язку з цим виникала значна кількість арбітражних спорів і, як наслідок, уникання співпраці з українськими контрагентами. Внаслідок цього все далі й далі ускладнювалися відносини із МТП, адже унеможлилювалось подальше отримання та поширення на своїй території нових офіційних документів Палати [5, с. 267].

Виходячи із ситуації, що склалася в Україні, було необхідно виправити та спрямувати свою діяльність у легальне русло. Почалася довга й копітка робота з підготовки пропозицій та внесення змін до законодавства України з метою приведення його у відповідність міжнародній практиці. Переломним моментом стало підписання Президентом України 19 травня 2011 р. Указу «Про визнання такими, що втратили чинність Укази Президента від 4 жовтня 1994 р. № 567 та від 1 липня 1995 р. № 505», забезпечивши, таким чином, введення в дію Правил Інкотермс в редакції 2010 р. в Україні [6, с. 197].

Також на основі цього Указу Кабміном було підготовлено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення умов поставок», який було підписано 5 липня 2012 р.

Ним було внесено зміни до основних п'яти законів України, що «мають справу» з правилами Інкотермс. Зокрема, це ч. 4 ст. 265 Господарського кодексу України, ч. 1 ст. 6 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», ч. 1 ст. 9 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»,

ч. 8 ст. 14 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», п. 2.19 ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», ч. 3 ст. 8 Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність».

Таким чином, суб'єкти господарської діяльності мають можливість укласти контракти, використовуючи правила Інкотермс будь-якої редакції.

Здавалося б, все впорядковано на законодавчому рівні, проте це не зовсім так. Аналізуючи чинне українське законодавство, виявляється, що використання правил Інкотермс є обов'язковим. Так, згідно з пунктом 1.5 Наказу Мінекономіки від 06.09.2001 р. № 201 «Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)» базисні умови поставки товарів (приймання-здавання виконаних робіт або послуг) визначаються відповідно до Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів.

Однак це суперечить, у першу чергу, самій суті правил Інкотермс, які є диспозитивними і використовуються лише в разі погодженої волі сторін. Крім того, чинним законодавством України не передбачена відповідальність учасників зовнішньоекономічної діяльності за невикористання правил Інкотермс у договорах, укладених між українськими суб'єктами господарської діяльності.

Таким чином, сьогодні в Україні склалася доволі парадоксальна ситуація. З одного боку, держава, виконавши зобов'язання щодо захисту авторських прав МТП на публікацію, поширення та продаж правил Інкотермс і одночасно зобов'язавши учасників українського ринку застосовувати ці правила у своїй діяльності, поставила господарюючих суб'єктів та державні органи в глухий кут. Таким чином, використання і розповсюдження Інкотермс в Україні знову ж таки гальмується [4, с. 253].

Отже, правила Інкотермс є дійсно надзвичайно важливим документом у сфері міжнародної торгівлі. Вони є невід'ємною частиною договору купівлі-продажу товарів, що діють нерозривно і доповнюють один одного. Адже самі правила Інкотермс за своєю природою дозволяють максимально спростити формулювання договору, уникнути зайвих нагромаджень у розподілі взаємних прав і обов'язків сторін, дозволять їм чітко визначити обсяг прийнятих на себе зобов'язань.

Однак недосконале нормативне регулювання гальмує розвиток даних правил в Україні, створюючи юридичні перешкоди для українських контрагентів. Тому вирішення цього питання на

законодавчому рівні буде фундаментальним кроком на шляху Інкотермс в Україні та розвитку українського бізнесу в цілому.

Література

1. Конвенція ООН про морське перевезення вантажів 1978 року // Верховна Рада України : Законодавство України : Міжнародні документи : ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_391
2. Голубчик А.М. Некоторые типичные ошибки и проблемы, возникающие при неверной трактовке и применении торговых терминов Инкотермс / А.М. Голубчик // Российский внешнеэкономический вестник. – 2015. – № 10. – С. 58–66.
3. Грущинська Н.М. Інкотермс як головний документ регулювання базисних умов поставки при управлінні експортно-імпортними операціями підприємства України з урахуванням європейських стандартів / Н.М. Грущинська, К.В. Антоненко // Вісник Академії митної служби України. – Сер. «Економіка». – 2009. – № 1. – С. 93–100.
4. Ларін М. Гордіїв вузол правил «Інкотермс-2010» / М. Ларін // Правовий тиждень. – 2011. – № 22–23. – С. 252–253.
5. Марцінковська О. «Інкотермс-2010» як інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності / О. Марцінковська, О. Легкий // Економічний аналіз. – 2013. – № 12. – С. 265–268.
6. Махінчук В.М. Торговий звичай (звичай ділового обороту) як джерело виникнення та регулювання підприємницьких відносин / В.М. Махінчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». – 2013. – № 1. – С. 192–200.
7. Рамберг Я. Коментар ІСС до правил Інкотермс 2010. Роз'яснення та практичне використання / Я. Рамберг ; пер. з англійської ТОВ «Асоціація експортерів і імпортерів ЗЕД». – К. : Асоціація «ЗЕД», 2011. – 216 с.
8. Тонкова Г.П. Правовая природа и значение Инкотермс для регулирования предпринимательских правоотношений / Г.П. Тонкова, А.С. Федоряченко // Научные ведомости. Серия «Философия. Социология. Право». – 2012. – № 20(139). – С. 167–172.
9. Холопов К.В. Инкотермс 2010 : назначение, изменения и отличия / К.В. Холопов // Российский внешнеэкономический вестник. – 2011. – № 1. – С. 60–65.

Анотація

Краснікова О. В., Самкова М. С. Вплив Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів (правила ІНКOTEPMC) на сучасну практику перевезення вантажів. – Стаття.

У статті розглянуто поняття і сутність міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів, що використовуються в договорах міжнародної купівлі-продажу товарів. Визначено вплив торгового звичаю на практику перевезення вантажу. На основі аналізу національного законодавства зроблено висновок про застосування ІНКOTEPMC в Україні.

Ключові слова: ІНКOTEPMC, договір міжнародної купівлі-продажу товарів, уніфікація, торговий звичай.

Аннотация

Красникова А. В., Самкова М. С. Влияние Международных правил интерпретации коммерческих терминов (правила ИНКОТЕРМС) на современную практику перевозки грузов. – Статья.

В статье рассмотрены понятие и сущность международных правил интерпретации коммерческих терминов, используемых в договорах международной купли-продажи товаров. Определено влияние торгового обычая на практику перевозки груза. На основе анализа национального законодательства сделан вывод о применении ИНКОТЕРМС в Украине.

Ключевые слова: ИНКОТЕРМС, договор международной купли-продажи товаров, унификация, торговый обычай.

Summary

Krasnikova O. V., Samkova M. S. The influence of the International rules for the interpretation of Commercial Terms (INCOTERMS Rules) on the modern practice of cargo transportation. – Article.

The article deals with the concept and essence of international rules for the interpretation of commercial terms used in the international sale of goods contracts. The influence of trade custom on the practice of cargo transportation has been determined. A conclusion about application of INCOTERMS in Ukraine was made basing on the analysis of national legislation.

Key words: INCOTERMS, contract of international sale of goods, unification, trade custom.